

ההתיישבות בגולן, בגליל וביהודה ושומרון *Settling the Galil, Golan, Yehuda & Shomeron*

293

2/1983

אדר התשמ"ג

משרד התקשורת
השירות הבולאי

MINISTRY OF COMMUNICATIONS
PHILATELIC SERVICES

ההתיישבות הכפרית נחשבה תמיד כאחד מתפקידיה החיוניים והמרכזיים של הציונות. תחייה לאומית וכלכלה יציבה דרושות להבטחת עצמאותה המדינית של ישראל ולכן, ההתיישבות הכפרית הציבה לעצמה יעדים מרכזיים אחדים:

- (1) הבטחת גבולות הארץ והגברת בטחונה של ישראל על ידי התפרסות בכל שטחי ארץ ישראל.
- (2) חיזוק הנוכחות האזרחית היהודית במקומות החיוניים והרגישים, תוך כדי פיזור האוכלוסיה לאזורים הדלילים ביהודים.
- (3) גיבוש מסגרות חברתיות לשם פיתוח אורח חיים שיתופי ולשם טיפוח ערכים לאומיים וחברתיים.
- (4) קליטתם ומיזוגם של עולים חדשים תוך כדי הסתייעות במסגרות הללו.
- (5) חיזוק כלכלתה של מדינת ישראל על ידי הגברת הייצור החקלאי והתעשייתי הן לצריכה מקומית והן לייצוא.

הטיפול בהתיישבות הכפרית בישראל מופקד בידי שני גופים עיקריים: המחלקה להתיישבות בסוכנות היהודית, המטפלת בהתיישבות שבתוך "הקו הירוק" (כשהוא כידוע, גבולה של ישראל עד מלחמת ששת הימים) והחטיבה להתיישבות בהסתדרות הציונית, המטפלת בהתיישבות שמעבר לתחומי "הקו הירוק". המימון לפעולות הללו בא מתקציבה של ממשלת ישראל. הסדר זה נקבע בהסכמים ובאמנה שנחתמו אחר קום המדינה, בין ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית לבין ממשלת ישראל.

תחיית ההתיישבות הכפרית בארץ ישראל החלה בראשית שנות השמונים של המאה הקודמת: בשנת 1870 נחנך בית הספר החקלאי במקווה ישראל והוקמו המושבות הראשונות – פתח תקוה (1878), ראשון-לציון, ראש-פינה וזכרון-יעקב (1882) ושנה לאחר מכן הוקמו יסוד-המעלה, נס-ציונה ועקרון. בשנת 1884 הקימו חברי ביל"ו את המושבה גדרה, אולם העדר נסיון חקלאי ועוינות שכניהם הערביים העמידו את המושבות בפני סכנת כליון. לעזרת המתישבים נחלץ "הנדיב הידוע", הברון אדמונד דה רוטשילד, אשר לקח תחת חסותו את המושבות ומימן ואירגן את הפעילות החקלאית בהן. עד להתכנסות הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897 קמו 19 יישובים חקלאיים, שאוכלוסייתם מנתה כ- 5000 נפש.

בשנת 1908 פורסמה ההסתדרות הציונית תכנית שיטתית ומקיפה לפעולות ההתיישבות בארץ ישראל וגובשו צורות התיישבות רעיוניות מסויימות. כך לדוגמא, הוגדר הקיבוץ כיישוב משותף, שבו הן הייצור והן הצריכה הם בשיתוף מלא. המתיישב מקבל תמורת עבודתו את כל צרכיו ואת כל השירותים הדרושים לו.

דגניה, הקיבוץ הראשון, הוקם בשנת 1909 ואחריו, כעבור תריסר שנים, הוקמה חוות כנרת.

במושב עובדים, שזו צורת ההתיישבות אחרת, כל משפחה מקיימת משק בית נפרד ומעבדת את המשק החקלאי בעצמה. אך המשקים המשפחתיים הללו

מאגדים כקואופרטיב לצרכי שיווק, קנייה ואספקה שירותים משותפים.

נהלל, המושב הראשון, הוקם בשנת 1921.

המושב השיתופי, צורת ההתיישבות נוספת שהתפתחה במרוצת הזמן, היא שילוב בין רעיון הקיבוץ לבין רעיון המושב. המשק היצרני מתנהל במשותף (כמו בקיבוץ). אולם המשק הצרכני, משק הבית, מתנהל בנפרד. ההכנסות מן המשק היצרני מתחלקות בין המשפחות ואלה חופשיות לנהל את תקציבן כראות עיניהן.

בד בבד עם התגבשותן של צורות ההתיישבות הללו נקבעו באותה תקופה גם עקרונות יסוד להתיישבות, כגון: חתירה ליצירת גושי התיישבות מרוכזים, "תקיעת יתדות" באמצעות יישובים בודדים במקומות אסטרטגיים או באזורים חדשים, המרחיבים את תחום האחיזה היהודית בארץ. הדוגמה להגשמת העקרון הראשון הוא יישובם של עמק יזרעאל ושל עמק חפר, ובמסגרת העקרון השני הוקמו יישובים בנגב, בגליל ובעמק בית-שאן.

בתקופת המנדט הבריטי ובמיוחד בתקופת מאורעות הדמים שהיו בין השנים 1936-1939 נעשו מאמצים לנטרל את העוינות הערבית ואת ההתנגדות הבריטית להתיישבות היהודית, שמצאו את ביטויין בשיטת התיישבות, שנודעה בשם "חומה ומגדל". במסגרת זו הוקמו 118 יישובים בגליל המערבי, בגליל העליון ובעמק בית-שאן, שבהם חיה אוכלוסיה ערבית צפופה. אחרי מלחמת העולם השנייה, לקראת ההכרעה על גורל ארץ-ישראל, הוקמו בלילה אחד 11 יישובים ("מיצפים") בנגב. הם הבטיחו את השליטה היהודית באזור הזה והוכיחו את חיוניותם כאשר הצליחו להדוף את פלישת המצרים בשנת 1948.

בשנת 1951, בה הוכפלה האוכלוסיה בגלל זרם העולים החדשים לארץ, התעורר צורך דחוף במציאת פתרונות לשיכון, לתעסוקה ולייצור מזון. אכן, עד שנת 1953 נוסדו 300 יישובים חקלאיים, אולם, רוב רובם של העולים החדשים היו תושבי עיר שחתרו לפתרון עירוני שנמצא כשיטה שנודעה כ"התיישבות אזורית" ויושמה לראשונה בחבל לכיש. על-פי התפיסה החדשה הזאת הוקמו היישובים החקלאיים סביב מרכזים בין-כפריים, כאשר במרכז כולו עיר אזורית, שבה מצויים כל השירותים.

מדינות רבות באפריקה, באסיה ובאמריקה הלטינית אימצו את הנסיון המוצלח הזה.

עידן חדש החל אחרי מלחמת ששת הימים. התעורר הצורך באיכלוס המהיר של שטחים נרחבים כשמירה על גבולות שנתארכו ובקליטת סוג אחר של עולים חדשים, שחלקם הגדול שאף לאיכות חיים משופרת שאותה ניתן למצוא באזורים כפריים, יישובים חדשים צצו לרוחבה ולאורכה של הארץ, בגולן ובנגב, בשומרון, ביהודה, ביקעת הירדן ובחבל עזה.

התנופה ההתיישבותית זורזה הן מטעמי בטחון והן לשם שמירה על אדמות המדינה ומניעת השתלטותם הבלתי-חוקית של לא יהודים עליהן. בגלל מיעוט קרקע לעיבוד ומיעוט מים באזורים ההרריים של יהודה ושומרון והגליל

פותח באזורים הללו דגם חדש של יישוב כפרי הנקרא בשם "יישוב קהילתי". הוא מבוסס בעיקר על ענפי ייצור תעשייתי, תיירות ושירותים וכן על עבודה מחוץ ליישוב. לאחרונה, כתוצאה מהסכם השלום עם מצרים, הוחל בפיתוח מזורז של ההתיישבות בחבל הבשור. היא מיועדת לקלוט בחלקה את תושבי היישובים המפונים מחבל ימית ובחלקה מתיישבים חדשים, שיבואו לאזור. מבט חטוף על התפתחות ההתיישבות הכפרית מגלה מראה מרשים של חזון והגשמה. בשנת 1897, שנת הקונגרס הציוני הראשון, חיו בארץ כ-5,000 חלוצים ב-19 כפרים. בתום המנדט הבריטי על ארץ ישראל בשנת 1948, כבר היו בארץ קרוב ל-300 יישובים חקלאיים. העלייה ההמונית אחר קום המדינה הביאה לייסודם של עוד כ-300 יישובים, בעשור שאחרי מלחמת ששת הימים נוספו 79 יישובים ובין הקונגרס הציוני הכ"ט (1977) לקונגרס ה"ל (1982) הוקמו עוד כ-200 כפרים, לרבות כ-33 מיצפים בגליל. בישראל ישנם כיום 900 יישובים כפריים.

בשנים האחרונות גובר והולך הביקוש מצד משפחות בישראל ובתפוצות להתיישב בכל חלקי ארץ ישראל.

החלק הראשון של סידרת בולי ההתיישבות מוקדש להתיישבות בגולן, בגליל וביהודה ושומרון.

(נערך ע"פ חומר שהוגש ע"י המחלקה להתיישבות בסוכנות היהודית)

הבולים עוצבו על ידי ד. בן-דב
THE STAMPS WERE DESIGNED BY D. BEN DÖV

movement, based partially on agriculture but where industry, tourism and services play a major role.

A bird's-eye view of rural development provides a remarkable picture of vision and fulfilment. As early as 1897, at the time of the first Zionist Congress, there were 5000 pioneers living in 19 villages. By the end of the British Mandate in 1948, nearly 300 settlements were in existence, including 118 put up in the "Watchtower and Stockade" era. Mass immigration after 1948 generated the establishment of another 300, then following the Six-Day War, 79 were founded in a ten-year period.

Various factors brought about a tremendous expansion in the past five years. From 1977 until today, about 200 new sites have been settled, including 33 "Mitzpim", or hilltop colonies in the Galilean Highlands, bringing the number of rural settlements in Israel to the extraordinary total of close to 900.

Kinneret, in 1921, while the Moshav is an alternative, encouraging private living. It may be a Moshav Ovdim, where members have their own homesteads but marketing, care of larger units like factories, orchards and fishponds are run collectively, or it may be a Moshav Shitufi, initiated in 1936. Here, although buying and selling are co-operative, each member receives money to conduct his own household affairs. Parallel to the emergence of these patterns of living, came another — conglomerations of small settlements in outlying areas of strategic importance. Emeq Hefer, Emeq Yisrael, Bet Shean and the Negev are typical examples.

During the British Mandate, especially during the 1936-1939 riots, efforts were made to neutralize Arab enmity and British opposition by the "Watchtower and Stockade" campaign, when 118 villages were erected in Arab centres of population like Upper Galilee and the Bet Shean Valley. After World War 2, in anticipation of statehood, eleven settlements arose in the Negev, enabling the Israelis to defeat the Egyptians in 1948.

The flood of immigrants after 1948 necessitated housing, employment and immediate food production. Over 300 agricultural settlements were begun by 1953, but the newcomers were town-dwellers, and some sought a more urbanized solution — the Lachish regional plan — which proposed village units radiating from a central town with factories and all facilities. So successful was this project that it was copied in Africa, Asia and Latin America.

A new era was initiated by the Six-Day War. Wide spaces had to be quickly settled; the vastly expanded borders had to be guarded, and Israel had to absorb another type of immigrant — often trained in advanced technology and in search of an improved quality of life. Villages sprang up everywhere, from the Golan Heights to Sinai, peopled with hard-working citizens bound by a common ideal.

Settlement was essential, partly for security, partly to control tracts of unutilized state land, and partly to prevent encroachment by Arabs on the limited arable land available, and settlements went up everywhere — in the Besor region; in the Golan and Galilee; in Judea and Samaria and in the western Negev. There was no lack of applicants — the limiting factor was finance, not people, who came from abroad, from veteran kibbutzim and from the towns. Most belong to the moshav shitufi

RURAL SETTLEMENT IN THE LAND OF ISRAEL is one of the basic principles of Zionism. National revival and a sound economy are inseparable from the political independence of the Jewish State, and for this reason an all-out effort has been made to set up country-wide communities with the following aims in view:

- 1) To establish communities in areas vital to security.
- 2) To augment Jewish presence in sparsely populated locations.
- 3) To develop a framework for living which will encourage a healthy outlook and an awareness of national ideals.
- 4) Through this framework to absorb and integrate immigrants.
- 5) To improve agricultural and industrial production for local use and for export.

Two bodies are involved in the movement — the Jewish Agency, which provides full support for settlements within the Green Line (Israel's pre-1967 boundary) and the Zionist Organization, which includes a division for placement outside the Green Line, financed by the State. This was the result of a post-1948 agreement between the Jewish Agency, the Zionist Federation and the State of Israel.

The history of such settlements began in 1870 with the *Miqveh Israel* Agricultural School, then in 1878 *Petah Tiqwa* was established to be followed in 1882 by the founding of *Rosh Pinna*, *Rishon Leziyyon*, *Zikhron Ya'aqov*, *Yesud Ha-maala*, *Nes Ziyona* and *Eqron*. In 1884 came the *BILU* — mainly Russian intellectuals, who suffered from lack of farming experience and ignorance of both local conditions and of their Arab neighbours. Baron Edmond de Rothschild came wholeheartedly to their assistance, supporting many of the early villages. In fact, at the First Zionist Congress in 1897, nineteen communities comprising 5000 souls were already in existence.

In 1901 the Zionist Organization came up with a comprehensive plan of action, while certain ideological concepts were also worked out. A *kibbutz*, for example, was formulated as being a collective where all property was communally owned and all functions communally carried out.

Deganya, the first *Kibbutz*, was established in 1909 and the second,